

Inleiding

Petrus Donders is 1842 aangekomen in Paramaribo, de hoofdstad van Suriname, nadat hij een jaar eerder te Oegstgeest de priesterwijding had ontvangen.

De brief is gericht aan de priester Geard van Someren. Gerardus Walterus van Someren (16-08-1802 – 15-10-1888) was eerst professor voor filosofie van Petrus Donders in het kleinseminarie en dan professor voor theologie in het priesterseminarie te Haaren. In die tijd waren er in Nederland nog geen bisdommen. In het noorden waren er aartsbischoppelijkdommen, in het zuiden apostolische vicariaten. De bisschoppelijke hiërarchie werd op 4 maart 1853 hersteld.

Brief aan de Eerwaarde Heer G. van Someren

(Eerwaarde Heer G. v. Someren)

Ter meerdere eer van God

Paramaribo, 8 september 1846

Hoogerwaarde Heer en Vriend!

Reeds overlang was mijn verlangen om U Eerwaarde te schrijven; dan door menigvuldige en aanhoudende bezigheden verhinderd, kon ik mijn verlangen niet ten uitvoer brengen. Doch gedenk echter niet, Weleerwaarde en onvergetelijke vriend, dat ik U Eerwaarde en de weldaden, zo menigvuldig en goedgehartig aan mij bewezen, heb vergeten. Neen, Eerwaarde, geen dag gaat er voorbij zonder U Eerwaarde in mijn, alhoewel zwakke gebeden en misoffers, gedachtig te zijn; en dit hoop ik met Gods genaden tot aan het einde mijns levens te zullen blijven doen. Om U Eerwaarde dan een bewijs mijner erkentelijkheid en hoogachting te geven, ga ik dezen brief beginnen, dien ik met Gods genade zoveel mij de tijd toelaat, hoop af te maken; eensdeels om aan mijne belofte, vroeger gedaan, te voldoen, en eensdeels om door dezen wijdlopijgen brief U Eerwaarde schadeloos te stellen voor mijn lang vertragen in U Eerwaarde te schrijven.

Ik hoop dat U Eerwaarde mijn laatste brief, in 1843 geschreven en met mijnen onvergetelijken Vader Monseigneur Grooff¹ naar het Moederland vertrekkende medegezonden, wel zal geworden zijn, in welken ik U Eerwaarde met Uwe verheffing tot pastoor van Eindhoven en deken van dit district heb gefeliciteerd, waaraan ik mij, om korter te zijn, bij dezen refereer; alsook wegens het belangrijke [nieuws] van onze Missie, aan den Godsdienstvriend² van januari 1845. - Nu ter zake. Vroeger heb ik U Eerwaarde beloofd, om mettertijd een en ander van deze Kolonie te melden; hieraan ga ik dan zoveel mogelijk voldoen. En alhoewel dit tafereel niet veel aangenaams zal opleveren, zal het echter aan U Eerwaarde, zo ik vertrouwen, welkom zijn.

Om U Eerwaarde met den eersten opslag een denkbeeld te geven van deze kolonie: Verbeeld U dan een groot en uitgestrekt bos, zoals het de Algoede op zijn bevel, "Hij sprak en zij zijn geschapen"³, heeft voortgebracht, welks breedte ruim 60 (zestig) uren bevat en welks diepte ik nimmer juist heb horen bepalen; verbeeld U dan deze uitgestrektheid van dit grote bos, met alle soorten van

---

¹ Monseigneur Jacobus Grooff (20-09-1800 – 29-04-1852) was de apostolische prefect van Suriname, die 1839 tijdens zijn bezoek aan het priesterseminarie te Haaren priester voor Suriname wierf.

² Een 1818 door Joachim George Le Sage ten Broek opgericht, conservatief tijdschrift voor een breed publiek, met rijkelijk kerkelijk nieuws uit binnen- en buitenland, dat ruim een halve eeuw is verschenen.

³ Psalm 32,9 en 148,5.

houtgewassen en bomen, te veel om ieder in hunne soort op te noemen, bezet: met alle soorten van wilde dieren vervuld, zoals tijgers, apen, enz., hierbij een zeer grote menigte van slangen, waaronder vele zeer vergiftig zijn; verbeeld U nu dit woeste bos met verschillende rivieren en krekten doorsneden, waarin vele soorten van vis, onder welke zich ook haaien en krokodillen rangschikken enz.

Dit land in het algemeen genomen is zeer vruchtbaar, echter naar gelang weinig bebouwd, wijl tot heden toe het bebouwen alleen door slaven heeft moeten geschieden, wijl de inboorlingen en vrije mensen, vooral hier aan de stad, te lui en te trots zijn om te werken. Echter vindt men buiten de stad Paramaribo, welke zeer weinig bebouwd is, en als in het bos schijnt begraven te zijn, zeer vele plantages; daar echter het getal der slaven vermindert, zijn er vele plantages verlaten. De voornaamste voortbrengselen der plantages zijn: suiker, koffie, cacao; ook rijst en Turks koren groeit hier zeer weelderig; dan het voornaamste voedsel der slaven zijn de bananen, welke aan een soort van bomen groeien, alsook napjes en waaiers, enz.; welke vruchten dit jaar, door den buitengewoon langen drogen tijd, bijna niet gegroeid zijn en van daar die bittere armoede, die hier heerst.

De oude en eerste bewoners van dit land zijn de indianen, welke kleur koperrood is; bijna allen leven ver van de stad verwijderd, langs de groote rivieren genaamd: de Marowijnen (van den kant van het Frans Guyana), en Corantijnen, die aan het Engels Guyana grenst. Deze zijn vrije mensen, dan geheel onbeschaafd en nog in de duisternis van het heidendom gedompeld. De 2de soort zijn de bosnegers, zwart van kleur, welke vroeger zich onafhankelijk van het gouvernement hebben gemaakt. 3de: De slaven, vroeger uit Afrika vervoerd, ook zwart van kleur, maar heden van alle kleuren, door de slechte Europeanen verwekt ..., welke getal vroeger zeer groot was, maar heden merklijk is vermindert en nog dagelijks vermindert, door ongeregeld leven enz., en ook niet weinig door het onmenselijk straffen of liever mishandelingen; voeg hierbij het gebrek aan nodig voedsel om te kunnen leven, veel minder om hard te kunnen werken: hetgeen vooral dit jaar heeft plaatsgehad bij gebrek aan bananen (vroeger genoemde vrucht).

Maar vooral, volgens mijn oordeel, omdat hier de Vinger Gods zich openbaart, die schijnt te zeggen: tot hiertoe en niet verder. O! had men hier zoo veel zorg voor het behoud en welzijn der slaven als men in Europa voor de lastdieren heeft, dan zou het er beter uitzien. Dan wilde ik U Eerwaarde alles verhalen, hetgeen ik daarvan gehoord en gezien heb ..., doch dit wil ik liever stilzwijgend voorbij gaan, want dit gaat alle verbeelding te boven, en ik ijs, als ik er aan denk, en wil mij dus liever bepalen om met een diep medelijden uit te roepen: “Wee! Wee! Suriname in den groten oordeelsdag! Wee! Wee! Ja, duizendmaal Wee den Europeanen, den eigenaren van plantageslaven, den administrateurs, den directeurs en blankofficieren (die allen over de slaven heersen)!!! Ongelukkig zij, die zich met het zweet en bloed van die arme slaven, die geen verdedigers vinden dan God, verrijken”.

Geen wonder dus, Eerwaarde, dat de H. Vader Gregorius XVI zaliger gedachtenis bullen⁴ en verzoekschriften heeft uitgevaardigd om den slavenhandel geheel af te schaffen, en dezelve in vrijheid te stellen. Bij U Eerwaarde zullen nu mogelijk de gedachten wel opkomen: vandaar dan den ondergang, die het Hollands Gouvernement bedreigt, wijl het den slavenhandel nog niet vernietigt. Ja, en God weet dit ...!

Hoe het dus met de zeden alhier gesteld is, zal ik U Eerwaarde niet behoeven te melden, te meer als U Eerwaarde bemerkt, dat alles samenspant op alle manieren om deze te bederven, en wordt door niemand tegengewerkt dan door ons. Hier staan wij voor dien onmeetbaren stroom van goddeloosheden, alleen, met het kruis gewapend; en ons vertrouwen op God gevestigd.

Ook vindt de afgoderij geen bestrijders dan ons alleen; vroeger werd dezelve door het gouvernement verboden en gestraft; dan tegenwoordig wordt het door de vingers gezien en de reden hiervan is, dat

---

⁴ Zie *In supremo Apostolatus fastigio*, d.d. 3 december 1839, te vinden op www.stclemens.org/PeterDonders/ onder ‘Letters’.

vele protestanten, en zelfs aanzienlijksten, zich hiermede inlaten, en zo kan men zeggen, dat zij tot het heidendom weder terugkeren. O tijden, o zeden!

De verschillende sekten, welke hier in de kolonie huisvesten, zijn i) de lutheranen, 2) calvinisten, 3) hernhutters of moravische broeders, 4) de Israëlieten⁵. Onder dezen zijn de hernhutters de verderfelijkste. Dezen ook alleen (buiten wij) bemoeien zich met de slaven en vrije negers. Maar ongelukkig! met te veel succes van hunne zijde, wijl zij door hunne leer en toegevendheid bij de meeste slaven bevallen.

Om U Eerwaarde hiervan een staaltje slechts te verhalen, dopen zij bijvoorbeeld diegenen gerust, welke met vier of zelfs 5 negerinnen leven, indien zij slechts beloven, indien er een van komt te sterven, er dan gene meer in de plaats te zullen nemen. Ook hebben zij een soort van huwelijk: doch dit kunnen zij ook ontbinden op hunne manier enz. Het toedienen des H. Doopsels, vooral wat de vorm betreft⁶, is zeer twijfelachtig, wat de geldigheid betreft. Voeg hierbij, dat vele protestanten en vooral de joden hunne slaven dwingen om naar de hernhutters te gaan leren. Waren echter de slaven geheel vrij, dan, geloof ik, zou dit voor hen zeer verminderen, wijl zij van velen niet zeer bemind zijn, vooral om hunne schraapzucht, want zij doen in alles negotie en de slaven, die bij hen leren, als ook de vrijen, zijn genoodzaakt om bij hen ter winkel te gaan, want naar men zegt zeggen zij, of liever maken zij den slaven wijs, dat alles als geheiligd is hetgeen zij verkopen ... enz.

Verbeeld U echter niet, Eerwaarde, dat zij zo talrijk zijn naargelang; neen, hier in de stad zullen zij weinig meer slaven en vrije leden tellen dan wij, en bemerk hier, dat zij reeds lang vóór ons hier in de kolonie werkzaam waren, en ten 2de, dat alles, én van den kant van het gouvernement, én van de eigenaren van slaven, hen in alles favoriseerde. Echter hebben zij tot vele plantages den toegang, die ons menigmaal geweigerd werd, maar al met al is het toch niet veel. Zij leren hen daar wat zingen en zo bijvoorbeeld, zoals ik van sommigen vernomen heb, beginnen zij soms voor den eersten keer om de slaven een hoofdstuk uit hunnen zelfovergezetten Negerengelsen Bijbel, uit den profeet Jesaja enz., voor te lezen, in plaats van hen eerst te leren God kennen enz. Zo maken zij geleerde subjecten, hetgeen ik menigmaal heb ondervonden van diegenen, welke soms bijna 20 jaren bij hen geleerd hadden, zich tot ons begaven om onderwezen en in de ware Kerk opgenomen te worden; na zoveel jaren lerens en zo menigmaal het Avondmaal genuttigd te hebben, het geheim van de menswording van Jezus Christus enz. niet kenden; evenals alle protestanten!

Eindelijk, wat ik nog in het algemeen kan aanmerken, is: dat trouw en eerlijkheid in de kolonie zeer raar is, wijl de een den anderen zoveel bedriegt als hij maar kan. Dagvaarden en uitverkopen is aan de orde van den dag. Ja, Eerwaarde, de kolonie gaat zo achteruit, dat hare diepe val zeer nabij schijnt te zijn, en geen wonder, dat het de goede God op Zijnen tijd weet te wreken. Zovele onrechtvaardigheden en goddeloosheden, want hoevelen ziet men er, die vroeger door woeker en alle soorten onrechtvaardigheden, mishandelingen van slaven, ja ten kosten van zweet en bloed derzelven, zich verrijkten en aanzienlijke vermogens bezaten, nu geheel ten gronde gaan, hunne boedels bij executie verkopen; hunne huizen, die zij nog bewonen, aan paardenstallen gelijk, en daarenboven hunne verdoemenis als op hun voorhoofd ronddragen. Zo is het ook insgelijks met de plantages gelegen, welke voor een groot gedeelte dit jaar onder gerechtelijke beslaglegging zijn gebracht. Dit alles, hoop ik, zal met Gods goedheid het vrijgeven der slaven bespoedigen. Ja, de goede God, hoop ik, zal in Zijne barmhartigheid en rechtvaardigheid het lot van den ongelukkigen en zo lang verdrukten slaaf verzachten en hem die vrijheid schenken, waardoor hij in staat zal zijn om zijnen Schepper te kunnen kennen en oprecht te dienen. O! Dan zou er voor ons een open veld zijn om te arbeiden! De goede God geve dit!!

⁵ Hiermee bedoelt Petrus Donders de joden.

⁶ Vorm: woorden en gebruik van stromend water.

Wat de binnenlanden aangaat, hoe de zeden en gebruiken der indianen en bosnegers zijn, hiervan kan ik U Eerwaarde niet veel melden, vermits wij tot hiertoe bij die volken nog niet zijn werkzaam geweest, evenwel hoop ik, dat wij binnen kort dit genoeg zullen hebben, hetgeen ik reeds lang zo vurig gewent en verlangd heb; alleen heb ik vernomen, dat de indianen, die het verste van de stad verwijderd zijn, zeer ijverig zijn in het bebouwen van kostgronden, hoewel anderen zeer lui zijn ... Wat er dus van zij, kan ik U Eerwaarde niet met zekerheid melden. De goede God geve, dat wij deze ongelukkigen, die nog in de duisternis en schaduw des doods zitten⁷, met den fakkel des geloofs mogen verlichten; en dan zal ik U Eerwaarde meer bijzonderheden van hen melden. Intussen beveel ik die ongelukkigen in Uwe godvruchtige gebeden en misoffers. Van tijd tot tijd zie ik er hier aan de stad, die meer in de nabijheid met troepjes wonen; en in dezen heb ik bespeurd, dat zij graag klederen dragen om hunne naaktheid te bedekken, iets hetgeen mij veel hoop geeft tot hunne beschaving en ook tot hunne bekering; ook heb ik vernomen, dat zij zich meest allen met éne vrouw vergenoegen, ook dat zij een afkeer van stelen hebben; hetgeen hier bij de negers meestal het tegenovergestelde is. Dit een en ander geeft mij de strelende hoop op de toekomst, indien de goede God, zonder Wien wij niets vermogen, onze gebeden wil verhoren en onzen arbeid gelieve te zegenen.

De 'Protestantse Europese Kolonisatie', welke hier sedert 2 jaren bezig is (gelijk U Eerwaarde niet onbekend zal zijn), is alles behalve voorspoedig; tot hiertoe enorme onkosten, en alles voor niets; tot heden toe hebben zij, die het leven hebben behouden (want de helft is gestorven), bijna niets verricht en willen ook niet werken, en wat de zeden betreft, slecht. Dominé Van den Brandhof, die nog wel met de ridderorde door Zijne Majesteit is begunstigd, zal er bij slot van rekening wel niet loffelijk afkomen. Neen, Eerwaarde Vriend, dit is geen werk voor het protestantisme, dit kunnen zij niet en zullen het ook nooit kunnen!

Nu het welzijn en de voorspoed van de kolonie, wat het tijdelijke betreft, als met de laatste stuiptrekkingen, die haren volslagen ondergang bedreigen, schijnt te worstelen, heeft Zijne Excellentie de Gouverneur Raders een middel uitgedacht om de vrije inboorlingen van de stad aan den handenarbeid te krijgen, en hen zachtjes hieraan te gewennen (want dit was, let wel, tot hiertoe ene ondragelijke schand, dat vrije mensen, al moesten zij ook gaan bedelen, zouden werken, neen, daar waren slaven voor), te weten met een kanaal te graven van de stad te beginnen tot aan Post-Groeningen (Europese kolonisatie), waartoe Zijne Excellentie hen aanspoorde door hen een gulden te geven per dag, en dit zilveren specie (hetgeen hier veel meer waarde heeft dan het Surinaams papieren geld, wijl zij op het zilveren van 30 soms tot 40 procent opgeld krijgen) en de vrouwen 50 cents per dag; met het inzicht om, nadat zij aan het werken gewoon zijn, hun land te bezorgen tot bebouwing, om vooreerst voor zich zelven de nodige mondbehoeftens, dan verders en suikerriet⁸ enz. te verbouwen, nadat het bos zal weggehakt en alles met behoorlijke waterlozingen zal voorzien zijn. Iets hetgeen, zoals U Eerwaarde ziet, mooi lijkend is in theorie, maar de vraag wordt hier door een ieder gedaan: Zullen zij het volhouden, wat zal er van komen? enz. Tot heden toe gaat het wel, het is den 31 augustus plechtig ingewijd door Zijn Excellentie en nu zijn er reeds 230, zo mannen als vrouwen, aan het werk. Zij werken van 's morgens 6 tot 11 uren en 's middags van 3 tot 6 uren, en dan is het geld verdiend. Dan zullen zij het volhouden? dit is ene vraag, die de tijd zal kunnen oplossen; en wij vragen er nog ene zaak: Wat zal er van de zeden worden? Zullen deze door het gezamenlijk werken verbeterd worden? Antwoord: Neen. Dan enfin, de goede God geve het beste en beware de goeden!

Dus, Eerwaarde Heer en Beste Vriend!

Ziet U uit dit alles ene schets van dit land en deszelfs tegenwoordigen toestand, een tafereel, zoals ik in het begin opmerkte, hetwelk niet veel aangenaams oplevert; en uit dit alles zal U Eerwaarde wel

⁷ Psalm 107,10, Mattheüs 4,16.

⁸ Er staat een derde, onleesbaar woord.

kunnen afleiden, met hoevele moeilijkheden wij hier te kampen hebben; en hiervandaan dat de voortgang van geloof en zeden hier met zulke grote schreden niet kan vooruitgaan, zolang de slavenhandel en plantages niet geheel vernietigd zijn, als wel in Noord-Amerika, daar zij met vrije mensen te doen hebben.

Echter tellen wij onder de slaven en pas vrije mensen toch vele goede katholieken; geen zondag gaat er voorbij, of er gaan er verscheidene tot de H. Tafel des Heeren, en op alle eerste zondagen van de maand en op de feestdagen zeer velen; ook zijn er reeds onder de slaven en pas vrije mensen sedert mijne komst alhier veel getrouwd. Dit zij genoeg, opdat U Eerwaarde oppervlakkig over een en ander kan oordelen; verlangt U Eerwaarde soms meer particuliere inlichtingen, gelief dan zo goed te zijn om mij dit dan te melden en bij manier van vragen voor te stellen; dan zal ik er ook bereidwillig aan voldoen.

Mag ik U Eerwaarde ook verzoeken van den inhoud dezes of den Brief zelven, na hem eerst gelezen te hebben, den Eerwaarden Heer Pastoor W. van de Ven⁹ te Tilburg mede te delen? Groeten.

Dan ik moet eindigen: Na minnelijke groeten en na U Hoogeerwaarde Gods besten zegen te hebben toegewenst, verblijf ik met een dankbaar hart,

Hoogeerwaarde Heer,

Uw Hoogeerwaardes onderdanige Vriend en Zoon in Jezus Christus,

P. Donders, apostolisch missionaris,

heden, 5 december.

P.S. De hartelijke groeten aan U Eerwaardes zuster, zwager en kinderen; alsook bij gelegenheid alstublieft aan Zijne Doorluchtige Hoogwaardigheid H. den Dubbelden¹⁰, Regent en President, Professoren der Seminaries enz.

---

⁹ Pastoor Wilhelmus van de Ven (28-08-1793 – 17-03-1882) was pastoor van de Goirkese kerk in Tilburg, waar Petrus Donders 1841 zijn eerste mis heeft gelezen en 1842 zijn afscheidspreek heeft gehouden, en waar vandaag de dag zijn doopvont staat. Hij was een van de weldoeners, die de tijd van Petrus Donders in het kleinseminarie heeft mogelijk gemaakt.

¹⁰ Henricus den Dubbelden (14-12-1769 - 13-10-1851), apostolisch vicaris van 's-Hertogenbosch en titulair bisschop van Emmaüs, opdrachtgever voor de bouw van het seminarie in Haaren. Hij heeft op 10 oktober 1839 de Goirkese kerk gezegend (gewijd werd deze pas op 4 juli 1843).